

LUND UNIVERSITY

Kunskap och koherens

Olsson, Erik J

Published in:
Filosofisk tidskrift

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Olsson, E. J. (2007). Kunskap och koherens. *Filosofisk tidskrift*.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kunskap och koherens

Erik J. Olsson
Lunds Universitet

Publicerades i Filosofisk tidskrift, 2007

1. Koherens i vardagen och i filosofin

Till vardags förlitar vi oss vanligtvis på den information som är tillgänglig. Det gäller såväl information från våra sinnen som från andra människor, direkt eller via radio, TV och på senare tid Internet. Vår tilltro till den information som presenteras är i grunden automatisk. Detta är kanske mest uppenbart när det gäller sinnenas vittnesbörd. Min övertygelse att Johannes sitter där borta uppstår direkt till följd av att jag observerar honom. Det är alltså inte så att jag först observerar Johannes och sedan efter moget övervägande drar slutsatsen att han är där. Processen är mer direkt än så. Samma sak gäller vad andra personer säger. Om min kollega säger att Pelle är på sitt kontor tar jag för givet att det är sant utan att närmare reflektera över det hela.

Det faktum att vi införlivar mycken information på ett oreflekterat sätt betyder emellertid inte att den bakomliggande acceptansmekanismen är helt okritisk. Vittnesbörd från andra personer och från sinnen accepteras enbart så länge som det inte finns någon positiv anledning att tro att någonting gått på tok. Om det finns uttryckliga skäl att vara på sin vakt kopplas den automatiska mekanismen bort och vi hamnar i ett nytt, mera skeptiskt läge. En anledning till ett sådant bortkopplande kan vara att den information som vi får från en källa står i konflikt med den information som vi fått från en annan. Det kan också finnas skäl att misstro källans motiv. Försöker han eller hon vilseleda oss? Även en källa med goda föresatser kan betraktas som otillförlitlig om det finns tecken på att han eller hon tillägnade sig informationen under problematiska omständigheter, t ex dåliga ljusförhållanden. Men

så länge som det inte finns några konkreta skäl att vara misstänksam tar vi för givet att den information som presenteras är korrekt och kan användas som underlag för vårt eget tänkande och handlande.

Så länge som allt fortlöper som det ska och vi accepterar information automatiskt har vi ingen anledning att fundera närmare över koherens eller samstämmighet mellan informationskällor. Att konsultera en enda informationskälla räcker för att avgöra frågan. Koherensbegreppet kommer in i leken först när det finns skäl att misstro våra källor. I sådana fall kan det vara av intresse att lystna på mer än en källa. Om det som källorna säger uppvisar en hög grad av koherens eller samstämmighet kan vi, tycks det, sluta oss till att vad de säger troligen är sant, även om de inte är särskilt trovärdiga tagna var för sig.

Anta till exempel att ett rån har begåtts. Polisen förhör nu några vittnen. Det första vittnet säger att Sten befann sig på brottsplatsen vid tidpunkter för rånet, det andra att Sten äger ett vapen av den typ som användes och det tredje att Sten strax efter rånet överförde en stor summa pengar till sitt bankkonto. Taget för sig är ingen av dessa uppgifter särskilt belastande. Men tillsammans utgör vittnesmålen kanske ett tillräckligt skäl att begära Sten häktad som misstänkt för rånet. I allmänhet gäller att man kan uppnå en hög grad av sannolikhet för en viss slutsats genom att kombinera individuellt relativt otillförlitlig information förutsatt att information är koherent.

En rad filosofer har varit så imponerade av denna typ av resonemang att de menat att koherens är grundläggande för all, eller nästan all, mänsklig kunskap. En av de första var Bertrand Russell, som skriver i sin berömda bok *The Problems of Philosophy* från 1912 att större delen av det vi kallar kunskap egentligen bara är mer eller mindre sannolika åsikter ("probable opinions"). Dessa individuellt sett relativt dubiösa trosföreställningar kan enligt Russell bli mycket sannolika om de kombineras förutsatt att de uppvisar en hög grad av koherens. Russell ger dock inget detaljerat argument för denna tes. Ett relativt utförligt argument för väsentligen samma tes finner man först i C. I. Lewis bok *Knowledge and Valuation* från 1946, dock utan referens till föregångaren. Nicholas Rescher (1973), Donald Davidson (1986), Keith

Lehrer (1990) och Paul Thagard (2000) är några samtida namn som förknippas med koherensteorin.

Har då koherensteoretikern rätt i sina påståenden om samstämmighetens positiva effekter? Leder koherens verkligen till hög sannolikhet? Under vilka förhållanden sker då detta i så fall? Problemställningarna är svåra och här kan vi omöjligtvis gå in på detaljerna, utan vi får nöja oss med att antyda några huvuddrag i den aktuella diskussionen. Vi börjar med själva koherensbegreppet.

2. Att definiera koherens

Hittills har vi lutat oss mot den försystematiska betydelsen hos koherens. Enligt vardagsuppfattningen kännetecknas en koherent mängd av samstämmighet mellan delarna. Men det duger inte om vi vill studera koherensproblematiken närmare. Då måste vi hitta ett sätt att ge en mer konkret innebörd åt den centrala termen. Vi ska nöja oss med att gå igenom några klassiska definitioner av koherens samt peka på några allmänna frågor som varje definitionsförslag rimligen bör besvara.

A. C. Ewing, som verkade i Cambridge under första hälften av förra seklet, framkastade i *Idealism: A Critical Survey* från 1934 en ofta citerad definition. Enligt Ewing kännetecknas en koherent mängd dels av motsägelsefrihet, dels av att varje sats i mängden följer logiskt från de övriga satserna tagna tillsammans. Ewings definition av koherens i termer av logisk konsekvens brukar avvisas med hänvisning till att den verkar för trång. Få mängder uppfyller detta stränga villkor; det gäller även sådana som verkar koherenta rent intuitivt.

Vårt tidigare exempel med Sten får illustrera problematiken:

A: ”Sten befann sig vid brottsplatsen”

B: ”Sten äger ett vapen av den typ som användes av rånaren”

C: ”Sten satte in en stor summa pengar på sitt konto dagen efter”

De flesta skulle nog anse att denna satsmängd är koherent. Men ingen av satserna följer med logisk nödvändighet från de övriga. Det ligger exempelvis ingen logisk motsägelse i att hävda att A och B är sanna men att C inte är sann. Man kan med

andra ord mycket väl föreställa sig en situation där Sten befann sig vid brottsplatsen och är innehavare av ett vapen av den relevanta typen utan att han för den skull satte in några pengar dagen efter. Det är i själva verket svårt att hitta ”naturliga” mängder som uppfyller Ewings villkor.

Då är C. I. Lewis koherensdefinition betydligt mer lovande. Enligt Lewis är en mängd koherent om och endast om varje sats i mängden får stöd av de övriga satserna tagna tillsammans. Att en sats får stöd av en annan betyder enligt Lewis att sannolikheten för den förra höjs om den senare antas som premiss. Det är lätt att inse att Lewis definition är vidare än Ewings; fler mängder är koherenta enligt Lewis definition än enligt Ewings. Låt oss gå tillbaka till Sten-exemplet. Mängden av satserna A, B och C är rimligen att betrakta som Lewis-koherent (det vill säga som koherent enligt Lewis definition). Att Sten befann sig vid brottsplatsen och äger ett vapen av den rätta sorten höjer sannolikheten något för att han faktiskt utförde brottet vilket i sin tur ökar sannolikheten för att han skulle sätta in pengar på sitt konto. A och B ger alltså stöd för C. På liknande sätt kan man argumentera att A och C tillsammans ger stöd för B samt för att B och C tillsammans ger stöd för A. Det är värt att betona att satserna i en Lewis-koherent mängd inte behöver ge varandra *starkt* stöd; det räcker att de stöjder varandra lite grann för att resultatet ska bli en koherent mängd i Lewis mening.

Ett annat försök att definiera koherens går tillbaka på Laurence Bonjour (1985). Hans definition är betydligt mer komplicerad och inte lika precis som Ewings och Lewis definitioner. Medan Ewing och Lewis definierade koherens i termer av ett enda begrepp, nämligen logisk konsekvens respektive sannolikhet, menar Bonjour att koherens är ett begrepp med flera olika aspekter. I ett försök att fånga dessa olika komponenter hos koherensbegreppet uppställer han följande kriterier:

- (1) Ett system av övertygelser är koherent endast om det är logiskt motsägelsefritt.
- (2) Ett system av övertygelser är koherent i proportion till dess grad av sannolikhetsmässig motsägelsefrihet.

- (3) Ett systems grad av koherens förstärks om det finns inferentiella förbindelser mellan systemets delar där graden av koherens står i proportion till antalet sådana förbindelser och deras styrka.
- (4) Ett systems grad av koherens försvagas om det är uppdelad i separata delsystem som är relativt oförbundna av inferentiella kopplingar.
- (5) Ett systems grad av koherens försvagas om det innehåller oförklarade anomalier.

Koherensbegreppet sätts här i relation till en mängd andra begrepp: logisk och sannolikhetsmässig motsägelsefrihet, ”inferens” och anomali.

Det första kriteriet är otvetydigt och tarvar ingen ytterligare diskussion. Det är rimligt att tänka sig att ett system inte kan vara koherent utan att vara logiskt konsistent.

Det andra kriteriet är inte lika oproblematiskt. En svårighet är att Bonjour aldrig riktigt förklarar vad han menar med ”grad av sannolikhetsmässig motsägelsefrihet” (”degree of probabilistic consistency”). Grundtanken tycks dock vara följande: ett system är sannolikhetsmässigt motsägelsefullt om systemet både innehåller P och ”Det är osannolikt att P”, varför det gäller att undvika denna situation för så många satser som möjligt.

Begreppet ”inferentiell förbindelse”, som förekommer i det tredje och fjärde kriteriet, ska här tolkas i vid mening som inbegripande alla typer av stöd mellan satser eller övertygelser, inklusive logiskt och sannolikhetsmässigt stöd. Tanken bakom det tredje kriteriet är helt enkelt att graden av koherens står i proportion till hur mycket övertygelserna stöjer varandra.

Enligt det fjärde kriteriet har system som består av fristående delar som aldrig riktigt förbinds med varandra relativt låg grad av koherens. En ytterlighet skulle vara en person som lider av personlighetsklyvning och vars psyke alltså är uppdelat i flera mer eller mindre oberoende personligheter. Men det finns naturligtvis många mindre spektakulära exempel på hur vi ibland hyser åsikter utan att se sammanhangen mellan dem. Ett barn kan lära sig allt om katter och allt om hundar utan att fundera över vad

som är gemensamt för dessa djurarter. Med tiden lär sig barnet vad ett däggdjur är och att mycket av det som gäller för såväl katter som hundar är specialfall av mer allmänna drag hos däggdjuren. Inom vetenskapen händer det inte sällan att två områden som hittills betraktats som separata kunskapsområden i själva verket visar sig vara specialfall av en mer allmän teoribildning. En sådan utveckling välkomnas därför att den innebär en ökning av det totala systemets koherens.

BonJours sista kriterium säger att förekomsten av anomalier är någonting negativt för koherensens del. En anomali är grovt uttryckt en observation som inte kan förklaras inom den nuvarande teorins ram.

En svårighet med teorier som, liksom BonJours, ser koherens som ett mångfacetterat begrepp är att säga hur de olika aspekterna ska vägas samman. Det kan mycket väl inträffa att ett system S är mer koherent än ett annat system T i ett avseende, men att T är mer koherent än S i ett annat. S kanske innehåller fler inferentiella förbindelser än T som dock inte härbärgerar så många anomalier som S . Vilket av systemen är i så fall mest koherent rätt och slätt?

BonJours definition aktualiserar också ett annat generellt problem. Det tredje kriteriet anger att graden av koherens ökar med antalet inferentiella kopplingar mellan systemets delar. Om man tolkar det bokstavligt betyder det att större system ofta är mer koherent än ett mindre system enbart i kraft av att vara större. Två bilder får illustrera problemet:

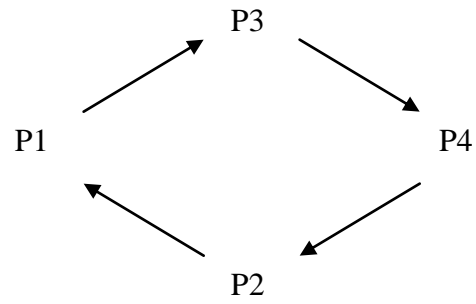

Bild 1: System med fyra element.

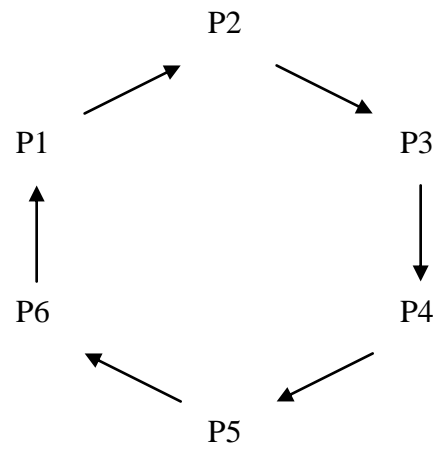

Bild 2: System med sex element.

Pilarna representerar de inferentiella relationer som råder mellan systemens element. I det mindre systemet (Bild 1) finns fyra inferentiella kopplingar, medan det

större systemet (Bild 2) innehåller sex stycken. Det större systemet är alltså enligt BonJours tredje kriterium mer koherent än det mindre. Men det verkar inte helt rätt: systemen verkar i själva verket vara lika koherenta då de uppvisar samma ringstruktur.

Man kan komma undan detta problem genom att dividera antalet inferentiella kopplingar med antalet element. Följande modifikation av det tredje kriteriet verkar alltså rimlig:

(3') Ett systems grad av koherens förstärks om det finns inferentiella förbindelser mellan systemets delar där graden av koherens står i proportion till antalet sådana förbindelser och deras styrka *dividerat med antalet element i systemet*.

Om vi för enkelhets skull bortser från de inferentiella relationernas styrka blir graden av koherens för det mindre systemet $4/4 = 1$ och för det större systemet $6/6 = 1$. Systemen blir alltså lika koherenta.

Det generella problemet är att specificera hur systemets grad av koherens ska bero på dess storlek. Här finns det två ytterligheter. Den ena är att säga att storleken är betydelselös och att det enda som spelar roll är hur tätt systemet är sammanvävt. Det modifierade kriteriet (3') är i linje med den föreställningen. Den andra ytterligheten är att säga att det bara är det rena antalet inferentiella förbindelser som avgör och att större system därför generellt är mer koherenta helt enkelt därför att det finns fler möjligheter för förbindelser att uppstå, vilket verkar svara mot BonJours synsätt. Här kan man naturligtvis också tänka sig olika mellanformer: att man ger såväl täthet som storlek viss vikt.

Här är ett annat allmänt problem med att definiera koherens. Låt oss anta att ett antal ögonvittnen förhörs om ett rån som nyligen ägt rum. De första båda vittnena, Johan och Karin, kallas in enskilt och ger båda exakt samma detaljerade beskrivning av rånaren som påstås av båda vara en rödhårig skånsktalande man i 40-årsåldern av normallängd iförd blå regnjacka och gröna stövlar. Ytterligare två vittnen, Ulla och

Sven, kallas nu in var för sig. De säger också precis samma sak men lyckas bara ge en rent allmän beskrivning av rånaren som ”en man med regnjacka”. Här har vi alltså två fall av exakt överensstämmelse. I det ena fallet gäller överensstämmelsen något mycket specifikt och detaljerat, medan det i det andra fallet rör sig om en rent allmän beskrivning. Vilka vittnesmål är mest koherenta – Johans och Karins eller Ullas och Svens? Ett sätt att se på saken vore att säga att vittnesmålen är lika koherenta: vittnena säger ju samma sak i båda fallen. Mot detta kunde man invända att överensstämmelsen i Johans och Karins fall är mycket mer slående och att graden av koherens därför också borde betraktas som högre. Det allmänna problemet är att specificera hur graden av koherens ska bero på informationsinnehållet hos systemets delar. Ska ett system med mycket specifika, och därför innehållsrika, utsagor betraktas som mer koherent än ett system av mer allmänt formulerade utsagor? Även här finns det två ytterligheter och en mellanposition. Man kan säga att informativitet höjer koherensen (allt annat lika) eller att den inte alls har någon inverkan på den senare. Den gyllene medelvägen vore att säga att informativitet har visst, men kanske inte särskilt stort, inflytande på systemets grad av koherens.

3. Koherens och sanning

Nu när vi har en klarare föreställning om vad koherens är kan vi ställa oss följande fråga: I vilken mån är koherens relevant för sanningshalten hos ett system av utsagor? Kan vi från systemets koherens sluta oss till utsagornas sanning? Mot föreställningen att förhållandet mellan sanning och koherens skulle vara av detta enkla slag finns en mängd traditionella invändningar. Den viktigaste framhåller helt enkelt att ett system kan vara hur koherent som helst utan att överhuvud taget ha någonting med verkligheten att skaffa. En dröm kan upplevas som fullständigt koherent utan att för den skull vara sann. Att kommissarie Wallander har drömt att Sten befann sig på brottsplatsen, har ett vapen av rätt sort och satte in pengar dagen efter gör det inte sannolikt att detta faktiskt är sant. Trots graden av koherens mellan drömmens delar är vi inte benägna att tro att det drömda verkligen inträffade. Motsatsen gäller om

informationen kommer från olika vittnen, där det ena vittnet säger att Sten befann sig på brottsplatsen, det andra att han har pistolen och så vidare. I det fallet är vi disponerade att acceptera vittnesmålen som korrekta. Vad är det då som gör att samstämmigheten är signifikant i vittnesfallet men inte i drömfallet? Skillnaden kan inte ligga i graden av samstämmighet som ju är densamma i de båda fallen.

Det finns två väsentliga skillnader. I vittnesexemplet kan vi, i avsaknad av goda skäl att tro motsatsen, anta att varje enskilt vittne är åtminstone en smula tillförlitligt. Det finns visserligen vittnen som medvetet ljuger eller av andra orsaker talar osanning, men de flesta är trots allt tillförlitliga. Om ett vittne säger att Sten var på brottsplatsen är det ett skäl att tro att han faktiskt var där. Däremot kanske vi inte kan säga mycket mer än så om vi inte har ytterligare information om vittnet (exempelvis via ett karaktärvittne). Det vore till exempel naivt att betrakta varje vittne som absolut trovärdigt. Hur som helst: något motsvarande skäl att anta att drömmens olika delar skulle vara tillförlitliga har vi inte. Att Wallander drömt att Sten var på brottsplatsen är inte ett skäl att tro att Sten verkligen var där.

Den andra skillnaden har att göra med informationens grad av oberoende. Om vi frågar olika vittnen ligger det nära till hands att anta att de är oberoende. Antagandet är berättigat så länge ingenting tyder på motsatsen. Exakt hur begreppet oberoende ska förstås kan vi inte gå in på här, men så mycket kan vi säga att oberoende normalt föreligger när vittnena inte pratat med eller på annat sätt påverkat varandra före vittnesmålen. Om de i hemlighet träffats innan och kommit överens om att få Sten dömd för ett brott han kanske inte begick så kan de däremot inte betraktas som oberoende. Vittnesmål kan alltså normalt antas vara oberoende. Annat är det med drömmar. Det finns ingen anledning att tro att de enskilda beståndsdelarna av Wallanders dröm i någon intressant mening skulle ha uppstått oberoende av varandra. Han kan mycket väl ha drömt att Sten gick till banken enbart därför att han tidigare hade drömt att Sten var vid brottsplatsen. Drömmen kan med andra ord ha skapat sin egen koherens.

Det vi har isolerat är två faktorer som tycks karakterisera de omständigheter under vilka koherens har någon effekt på vad vi uppfattar som troligt: partiell tillförlitlighet hos informationskällorna tagna för sig samt deras inbördes oberoende. Men frågan är om båda behövs eller om det räcker att den ena faktorn föreligger.

Anta att vittnena är partiellt tillförlitliga men inte oberoende. En sådan situation skulle vi ha om ett av vittnena, Peter, är partiellt tillförlitligt och har, kanske genom hot, påverkat övriga vittnen att säga samma sak som han. Det säger sig självt att det sammanlagda värdet hos vittnesmålen i så fall inte överstiger värdet hos Peters eget vittnesmål. Det skulle med andra ord räcka att enbart höra Peter. Koherens är i så fall betydelselöst.

Anta istället att vittnena är sinsemellan oberoende men individuellt helt otillförlitliga. Vi kan exempelvis föreställa oss att vi hör en mängd oberoende vittnen som alla befunnit sig på för långt avstånd från brottsplatsen för att kunna ha sett någonting. Anta att de trots detta avger samma vittnesmål: gärningsmannen var en blond man med svart skinnjacka. Hur skulle vi reagera i den situationen? Om det är, som vi här antar, helt säkerställt att vittnena egentligen inte kan ha sett vad som försegick skulle vi nog se det som resultatet av slumpens spel. Vittnena råkade bara avge samma vittnesmål. Även i detta fall har den höga graden av koherens inget inflytande på vår rimlighetsbedömning.

Det ska tilläggas att observationen att vittnena säger samma sak oberoende av varandra trots att de antagits vara helt otillförlitliga i detta fall leder till en anomali. En sådan observation är ju väldigt osannolik givet att vittnena är oberoende och helt otillförlitliga. Uppkomsten av en anomali kan vara en anledning att ompröva den nuvarande ståndpunkten. Kanske finns det trots allt skäl att ifrågasätta tidigare uppgifter om var vittnena befann sig vid tidpunkten för brottet.

Sammanfattningsvis kan vi säga att om en informationsmängd är koherent utgör det ett skäl att tro att utsagorna i mängden är sanna förutsatt att informationskällorna

är individuellt partiellt tillförlitliga och kollektivt oberoende. Båda dessa villkor måste vara uppfyllda för att koherens ska ha något kunskapsteoretiskt värde.¹

Hur hög kan då sannolikheten bli till följd av koherens given dessa villkor? Svaret är att en mycket hög sannolikhet kan uppnås på detta sätt även om källorna bara är lite tillförlitliga i sig själva. Om tillräckligt många källor säger samma sak kommer resultatet att bli en sannolikhet för det sagda som ligger godtyckligt nära 1. Det betyder att de goda skäl som krävs för kunskap mycket väl kan vara av koherenskaraktär: en persons huvudsakliga skäl för att påstå sig veta någonting kan vara att flera källor har rapporterat detta som sant. Det gäller så länge som vi inte följer Descartes och kräver att goda skäl ska i sträng mening *nödvändiggöra* det som de är skäl för, ett krav som leder till att vi kan veta väldigt lite och som därför bör avvisas.

Det är värt att betona att vilken sannolikhet som uppnås på grund av koherens beror på två saker. Den beror dels på hur tillförlitliga källorna är individuellt. Om källorna är relativt tillförlitliga krävs relativt få samstämmiga rapporter för att en viss sannolikhet ska uppnås. Den beror dels också på hur sannolikt det som rapporteras var till att börja med. Om det sagda redan från början var relativt sannolikt krävs återigen relativt få samstämmiga rapporter för att en viss sannolikhet ska uppnås. Det senare är en sanning med modifikation: det finns fall där en relativt låg initial sannolikhet leder till en relativt hög sannolikhet efter att samstämmigheten observerats. Följande gäller dock generellt: för att kunna ge en mer precis uppskattning av hur hög sannolikheten är i ett visst fall krävs att man vet mer än att källorna är partiellt tillförlitliga och oberoende. Man måste också ha information om hur tillförlitliga de är samt hur sannolikt det sagda var innan det rapporterades. Dessa observationer kommer att vara avgörande nu när vi vänder oss till den anti-skeptiska tillämpningen av koherensteorin.

¹ Mig veterligen vad C. I. Lewis den förste att betona att både individuell tillförlitlighet och kollektivt oberoende behövs.

4. Koherens som botemedel mot skepticism

Den sorts skepticism som vi här är intresserade av säger att allt vi kan veta är av rapportkaraktär. Vi kan bara veta att våra sinnen, vårt minne och så vidare rapporterat att det och det är fallet; vi kan inte veta att saker och ting verkligen förhåller sig som de säger. Jag kan veta att jag tycker mig se John, det vill säga att mitt visuella system rapporterar att John står framför mig; inte att John är där. Jag kan veta att jag tycker mig minnas att jag som liten fick många julklappar; inte att jag verkligen fick många julklappar som liten. Samma sak gäller våra nuvarande övertygelser. Allt vi kan veta är att vi har dessa och dessa övertygelser, det vill säga att vårt övertygelsesystem så att säga rapporterar att så och så är fallet, inte att övertygelsernas innehåll faktiskt är sanna.

Koherensförslaget går nu ut på att vi trots allt kan veta det som sägs givet att rapporternas innehåll står i samklang med varandra. Anta att du minns inte bara att du som liten fick många julklappar utan också att hela släkten brukade samlas på julen. Dessa båda minnen står i samklang med varandra: ju fler släktingar, desto fler julklappar åt barnen om varje släkting ger varje barn en julklapp. Låt oss vidare anta att många sådana minnen ger varandra ömsesidigt stöd. Det skulle enligt koherensförslaget göra att vi trots allt kan vara säkra på att det vi minns faktiskt inträffade.

Men här måste vi vara på vår vakt: som vi har sett har koherens positiv effekt på sannolikheterna endast om utsagorna är partiellt tillförlitliga och ömsesidigt oberoende. För att med utgångspunkt från våra minnens höga grad av koherens kunna sluta oss till deras sanning måste vi alltså i förväg veta att de är partiellt tillförlitliga och oberoende. Men enligt skeptikern kan vi ju inte ha någon (substansiell) empirisk kunskap och alltså heller ingen kunskap om våra minnens tillförlitlighet och oberoende.

Den enda utvägen för anti-skeptikern tycks vara att argumentera att kunskap om våra minnens tillförlitlighet och oberoende inte är empirisk utan apriorisk. Den skeptiker vi här betraktar hävdar ju att vi inte kan nå (substansiell) empirisk kunskap.

Det är förenligt med denna ståndpunkt att vi kan nå kunskap på apriorisk väg, det vill säga genom rent tänkande. Kanske är just minnets partiella tillförlitlighet och oberoende exempel på faktum som kan inses rent förnuftsmässigt.²

När det gäller tillförlitligheten kunde man argumentera att förnuftet skulle bryta samman utan detta antagande. Om vi inte tillmäter vårt eget minne ett minimum av tillförlitlighet blir vi handlingsförlamade och varje rationell aktivitet blir omöjlig. Så beroende är vi av det vi minns, eller tycker oss minnas, att det är svårt att ens föreställa sig ett liv utan minnet som vägledande. Det man skulle kunna hävda är alltså att vi måste anta att våra minnen är något så när pålitliga för att vi överhuvud taget ska kunna fungera rationellt. Minnets generella tillförlitlighet är i så fall *en betingelse för möjligheten av rationellt tänkande och handlande*. Argument som försöker belägga att ett visst antagande är en betingelse för möjligheten av någonting brukar man alltsedan Kant kalla *transcendentala*. Svårare är det att visa att vi av samma skäl även måste anta visst oberoende mellan våra individuella minnen – svårare men kanske inte omöjligt.

Men även om anti-skeptikern lyckas med dessa argumentativa bedrifter kvarstår två för teorin oroande svårigheter. Det transcendentala argumentet kan i bästa fall belägga att minnets tillförlitlighet måste vara positiv, dock utan att säga något mer bestämt om hur hög tillförlitligheten är. Men vi sade ju att vi för att kunna säga någonting mer bestämt om sannolikheten, givet att koherens observerats, måste ha viss kännedom även om graden av tillförlitlighet – i detta fall hos minnet. Annars kan vi inte fastställa att sannolikheten är tillräckligt hög för att vi ska kunna lita på informationen. Vidare måste vi av samma skäl ha kunskap om hur hög sannolikheten var för den – i detta fall av minnet – rapporterade information innan koherensen observerades.³

I det här avsnittet har vi tittat på möjligheten att ge ett anti-skeptiskt berättigande av minnet med hjälp av koherensbegreppet. Filosofer har även försökt använda

² C. I. Lewis driver denna tes i boken *Analysis of Knowledge and Valuation* (1946).

³ Denna kritik utförs i detalj i Olsson (2002).

koherens för att rättfärdiga vårt förlitande på våra övertygelser⁴ samt på andra människors utsagor⁵. De problem som uppstår är helt parallella. Om vi till exempel vill använda koherens för att berättiga vår tilltro till vad andra personer säger måste vi först förklara varför deras utsagor i allmänhet är åtminstone lite tillförlitliga och oberoende. För att säkerställa den grundläggande tillförlitligheten kan man använda ett transcendentalt resonemang som påminner om det som fördes ovan. Utan antagandet om en basal tillförlitlighet hos andras utsagor skulle språklig kommunikation vara omöjlig. Ja, vi skulle inte ens kunna lära oss vårt modersmål. Av våra föräldrar lär vi oss vad föremålen heter – ”Det där är en bil”, ”Det där är ett äpple” och så vidare. Förlitandet på utsagor av den typen är väsentlig för språkinläring. Men problemet kvarstår att tillskriva andras utsagor en basal *grad* av tillförlitlighet.

På grund av dessa allvarliga problem verkar koherensteorin trots allt inte vara något bra svar på skepticisms problem – oavsett om skepticismen gäller minnet, övertygelser eller sanningshalten hos andras utsagor. Men det betyder inte på långa vägar att koherensbegreppet skulle vara värdelöst. Till vardags förlitar vi oss ofta på information därför att den är koherent med annan information. Och vi gör det på goda grunder: vi vet, eller har anledning att tro, att informationen är åtminstone lite tillförlitlig och oberoende. Och vi har åtminstone ett hum om hur tillförlitliga källorna är samt hur sannolikt det rapporterade var innan det rapporterades.

På senare tid har en lovande utveckling skett när det gäller att förstå sambandet mellan koherens och sannolikhet. Den har lett till att man med sannolikhetsteorin hjälp bland annat kunnat verifiera betydelsen av partiell tillförlitlighet och oberoende enligt vad som sades ovan. För närvarande tycks den sannolikhetsteoretiska ansatsen vara den mest fruktbara, även om vissa forskare inte håller med.⁶ I takt med att koherensbegreppet knutits närmare till begreppet sannolikhet har även kopplingen

⁴ Se exempelvis BonJour (1985). För en detaljerad diskussion se Olsson (2005), kapitel 4.

⁵ Se Coady (1992). För en detaljerad diskussion se Olsson (2005), kapitel 5.

⁶ Thagard (2000) hör till skaran av kritiker.

mellan koherensteorin och andra delar av filosofin och vetenskapen där sannolikhetsbegreppet spelar en framträdande roll blivit starkare. Studiet av koherens har utvecklats till ett interdisciplinärt forskningsområde med förgreningar till vetenskapsteori, kognitiv psykologi, artificiell intelligens och rättsfilosofi.⁷ Syftet med denna lilla artikel har varit att ge en, om än ofullständig, bild av var vi står idag när det gäller koherensproblematiken. Detta i förhoppningen om att väcka läsarens intresse att på egen hand utforska ämnet, som ingalunda framstår som uttömt.

Litteratur

- BonJour, L. (1985), *The Structure of Empirical Knowledge*, Harvard University Press.
- Coady, C. A. J. (1992), *Testimony: A Philosophical Study*, Oxford: Clarendon Press.
- Davidson, D. (1986), "A Coherence Theory of Knowledge and Truth", sid. 307-319 i E. LePore (red.), *Truth and Interpretation*, Oxford: Blackwell.
- Ewing, A. C. (1934), *Idealism: A Critical Survey*, London: Methuen.
- Lehrer, K. (1990), *Theory of Knowledge*, Boulder, Colo.: Westview Press.
- Lewis, C. I. (1946), *An Analysis of Knowledge and Valuation*, LaSalle, Ill.: Open Court.
- Olsson, E. J. (2002), "What is the Problem of Coherence and Truth?", *The Journal of Philosophy* 99: 246-272.
- Olsson, E. J. (2005), *Against Coherence: Truth, Probability, and Justification*, Oxford: Clarendon Press.
- Rescher, N. (1973), *The Coherence Theory of Truth*, Oxford University Press.
- Russell, B. (1912), *The Problem of Philosophy*, London: Williams and Norgate.
- Thagard, P. (2000), *Coherence in Thought and Action*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

⁷ Mycket av detta finns sammanfattat i Olsson (2005). Bovens och Hartmann (2003) är också relevant i sammanhanget, speciellt för den matematiskt skolade.